

*Аналітична довідка
за результатами всеукраїнського
соціологічного дослідження
«Забезпечення прав дитини
на отримання бібліотечних
послуг в умовах війни»*

Міністерство культури та інформаційної політики України
Національна бібліотека України для дітей

*Аналітична довідка
за результатами всеукраїнського
соціологічного дослідження
«Забезпечення прав дитини
на отримання бібліотечних
послуг в умовах війни»*

Київ — 2024

УДК 027. 625 (477) : 34
А 64

Відповідальна за випуск А.І. Гордієнко
Укладачі: О.Б. Петренко, Н.М. Мізерна
Редактор Л.М. Григор'єва

Аналітична довідка за результатами всеукраїнського соціологічного дослідження «Забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах війни» / Нац. б-ка України для дітей : уклад. О. Б. Петренко, Н. М. Мізерна; ред. Л. М. Григор'єва. — Київ : НБУ для дітей, 2024. — 20 с.

В аналітичній довідці узагальнено результати всеукраїнського соціологічного дослідження «Забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах війни» та простежено як матеріально-технічний стан, ресурси та функціонування бібліотек для дітей в Україні сприяють забезпеченню прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах воєнного стану.

© Національна бібліотека України для дітей, 2024

I. Актуальність тематики проведеного дослідження

Права дитини в усьому світі визнані як фундаментальні та невід’ємні. Конвенція ООН з прав дитини є основним правовим документом, в якому права дитини розглядаються на рівні міжнародного права, що гарантує дітям освіту, доступ до користування досягненнями культури, відпочинок, дозвілля та надання інших послуг дітям державами-членами ООН.

Закріплені в Конвенції права є загальними принципами, на яких базуються закони більшості країн. Україна також приєдналася до Конвенції та працює над її впровадженням на національному рівні.

В Україні правові, економічні, соціальні, культурні та організаційні основи охорони прав дитини визначені Законом України «Про охорону дитинства», який визначає правовий статус дитини, її основні права та обов’язки. Ситуація з дотриманням прав дитини в Україні знаходиться під постійним наглядом державних органів: Державної служби у справах дітей, Національної соціальної сервісної служби України, Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, утвореного Постановою № 302 Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 року. Усі питання захисту прав дітей постійно перебувають у фокусі уваги, адже саме діти є найбільш вразливими та незахищеними в умовах війни. Охорона і захист їхніх прав стають основою стабільності та гармонії в суспільствах усього світу.

Щоб сприяти соціальному, духовному й моральному благополуччю дітей та їхньому здоровому всебічному розвитку, держава забезпечує право безкоштовного доступу до національних історичних і духовних цінностей, до досягнень світової культури. Це стає можливим завдяки вільному користуванню бібліотечними фондами, всесвітньою мережею «Інтернет», виставковими залами тощо. І реалізуються ці права дитини на доступ до інформації через мережу спеціалізованих бібліотек для дітей.

Агресивне збройне вторгнення росії на українські території грубо порушило усі визнані міжнародною спільнотою права дітей в Україні, серед яких і право на отримання бібліотечних послуг. Внаслідок повномасштабної російської агресії за офіційними даними Міністерства культури та інформаційної політики України станом на 25 квітня 2024 року загальною постраждало 708 бібліотек¹. Зокрема, частина книгозбірень

¹ 1987 об’єктів культурної інфраструктури зазнали пошкоджень чи руйнувань через російську агресію. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL : <https://mcp.gov.ua/news/1987-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-zaznaly-poshkodzhen-chy-rujnuvan-cherез-rosijsku-agresiyu/>

не працювала й досі не працює через руйнацію будівель, ведення бойових дій у безпосередній близькості від населених пунктів та через постійні ракетні чи бомбові удари. Ще частина бібліотек для дітей не могла надавати звичні послуги, оскільки весь персонал перебував або на простоті, або ж у відпустках без збереження заробітної плати, що вносило значні корективи в роботу цих закладів.

Реалії роботи бібліотек для дітей в умовах воєнного стану вже вивчалися Національною бібліотекою України для дітей у 2023 році під час моніторингу «Стан спеціалізованих бібліотек України для дітей у період російсько-української війни 2022-2023 років»². Тож питання захисту прав дітей на отримання бібліотечних послуг постійно перебувають у фокусі уваги Національної бібліотеки України для дітей.

Зберігаючи та забезпечуючи права дитини на користування досягненнями культури, на отримання бібліотечних послуг, на відпочинок і дозвілля, спеціалізовані бібліотеки для дітей створюють міцну основу для сталого, гармонійного та процвітаючого майбутнього країни. Але чи можливо в умовах війни забезпечити та реалізувати ці права й ознайомити малих відвідувачів з досягненнями світової культури саме через користування бібліотечними фондами? Таке питання поставила Національна бібліотека України для дітей, коли у 2024 році провела всеукраїнське соціологічне дослідження «Забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах війни».

II. Методологія дослідження

Мета цього дослідження – вивчити стан діяльності бібліотек України для дітей та зрозуміти можливості щодо забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах війни.

Завдання дослідження:

- дослідити вплив збройної російської агресії на роботу та функціонування мережі бібліотек для дітей;
- проаналізувати діяльність бібліотек для дітей щодо забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах війни.

Об'єктом дослідження стала діяльність бібліотек для дітей в умовах воєнного стану. Предмет – права дитини з отримання бібліотечних послуг.

Співорганізаторами дослідження виступили обласні бібліотеки для дітей: Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Жито-

---

² Стан спеціалізованих бібліотек України для дітей у період російсько-української війни 2022-2023 років : підсумки першого етапу моніторингового дослідження за 2022 р. / Нац. б-ка України для дітей / уклад. Є. Ю. Лідерман, О. Б. Петренко. — Київ : НБУ для дітей, 2023. — 18 с. URL : https://chl.kiev.ua/prof_nov/2023/231023/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD_%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB_2022.pdf

мирської, Запорізької, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Рівненської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької та Чернігівської областей.

Основним методом дослідження було онлайн-анкетування респондентів базових бібліотек для дітей: бібліотекарів-експертів та користувачів, яке проводилося у квітні-травні 2024 року.

III. Аналітичний виклад результатів дослідження

Згідно з офіційними даними Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого станом на 01.01.2024 року населенню України надають бібліотечні послуги 12908 публічних бібліотек, з яких 621 – бібліотеки для дітей. Нормативно-правова база в бібліотечній галузі передбачає обслуговування публічними бібліотеками різних категорій населення: як доослих, так і дітей, але в процесі дослідження вивчалось забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах воєнного стану спеціалізованими бібліотеками для дітей.

Базами дослідження стали 136 дитячих бібліотек: 20 обласних, 76 міських, 36 селищних і 4 сільських. Надійність та достовірність результатів дослідження забезпечувалася достатньою репрезентативністю вибірки, кількісним і якісним аналізом значного об'єму емпіричного матеріалу. Загалом 1061 респондент заповнив онлайн-анкету. Відповіді на запитання «Анкети користувача» надали 925 респондентів: дівчаток – 569, хлопчиків – 356. Респонденти віком 9–10 років становили 17%, 11–13 років – 50% і 14–16 років – 33%. Респонденти-діти є користувачами спеціалізованих бібліотек для дітей: обласних – 173 респонденти, районних – 3, міських – 478, селищних – 197 і сільських – 74 респонденти. «Анкету бібліотекаря» заповнили 136 респондентів-бібліотекарів, з яких представників обласних бібліотек для дітей – 15%, міських – 56%, селищних – 26%, сільських – 3%.

Інформація щодо забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах воєнного стану збиралася на підконтрольних Україні територіях. Щодо бібліотек Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, Донецької та Луганської областей, то дані щодо цих закладів відсутні. Також із об'єктивних причин виникли складнощі зі збором первинної інформації у Полтавській, Сумській та Харківській областях. Неповну інформацію надали учасники дослідження у Запорізькій області.

Навіть ці неповні дані говорять про порушення російською федерацією прав дітей на вільний доступ до отримання інформації у дитячих

бібліотечних установах. Однак більшість функціонуючих бібліотек для дітей на підконтрольних територіях України сьогодні обслуговують користувачів, проводять культурно-просвітницькі заходи, забезпечують юних громадян і тимчасових переселенців достовірною інформацією.

За даними узагальнених відповідей «Анкети бібліотекаря» на запитання «Чи завжди бібліотека доступна для користувачів 40 годин на тиждень?» 89% респондентів сказали «так», і лише 11% зазначили «ні». Якщо основною причиною вимушеного закриття бібліотек для відвідувачів у 2022 році було перебування персоналу на «тимчасовому простой», то за даними респондентів у 2023 році бібліотеки працювали неповний робочий день. Основні причини: «персонал працював не на повну ставку», «бібліотека знаходиться у прифронтовій зоні», або ще жахливіше – «бібліотека частково або повністю зруйнована».

Практика «тимчасового призупинення» роботи бібліотек продовжується, оскільки часті та масштабні повітряні тривоги охоплюють усю територію України. Тож важливим аспектом доступності бібліотечних установ є наявність укриття або в самій бібліотеці, або поруч. Питання безпеки користувачів-дітей залишається одним із ключових. Відповідаючи на запитання «Чи є бібліотека безпечним місцем для дітей?», 61% респондентів повідомили «ні», а «так» запевнили 39%.

Причини відсутності безпеки в бібліотеках (за роками у відсотках):

Причина	Станом на 01.01.2023р.	Станом на 01.04.2024р.
У бібліотеці відсутнє укриття	95%	93%
Часті повітряні тривоги	12%	52%
Бібліотека знаходилася(-ться) у прифронтовій зоні	2%	1%
Бібліотека була (є) частково пошкоджена	-	2%
Бібліотека була (є) повністю зруйнована	1%	1%
У бібліотеці відсутні умови для перебування дітей з інвалідністю	-	7%

Перевищує 100% оскільки респонденти мали можливість обирати по кілька варіантів відповідей

Наведені дані показують, що в умовах постійних повітряних тривог та обстрілів бібліотеки не в змозі надати 100% гарантію безпечного перебування дітей в установі, однак, продовжують працювати та сприяти всебічному розвитку юних громадян, забезпечуючи їхнє право на отримання культурних послуг: бібліотечно-інформаційне обслуговування, відвідування читацьких об'єднань, клубів, занять у майстер-класах, участі в конкурсах, розвиток і удосконалення медіаграмотності тощо. 79% респондентів-бібліотекарів повідомили, що в бібліотеках діють різні читацькі об'єднання, клуби, літературні вітальні. Так, у Миколаївській обласній бібліотеці для дітей ім. В. Лягіна продовжує працювати артгурток «Хобі і ти», активно займаються з дітьми у театральному гуртку «Гра» та розважально-пізнавальній студії «Дітвора». У базових бібліотеках області відкриті клуби «Пізнайко» та «Долонька», де організовуються цікаві літературні зустрічі. В дитячих бібліотеках Волинської області діють такі клуби: «Книголюб», «Книгочитограйко», «Однокласник», «Юні бібліотека-рі», «Бабусина казка», «Ромашка»; літературні вітальні «Світлинка», «Розмови про літературу і не тільки», «Уроки рідного слова»; лялькові театри «Казка», «Рукавичка», «Ляльковий дім відкритий всім» тощо. В Кіровоградській області за даними дослідження до послуг читачів працюють клуби за інтересами: «Чомучки», «Оберіг», «Батьківський клуб», «У світі Прекрасного», «Другарче», «Бібліохаб 11+», «Ясниця», «Мовний простір», «Weekend з бібліотекою», «Я+мама+тато=Книга», «Недільний кінозал», відкритий красзнавчий гурток «Вивчай і знай свій рідний край», центр дитячої ерудиції «Еврика», народознавча вітальня «Родина». Дві базові бібліотеки Херсонської області повідомили, що в них продовжують діяти літературна студія «Контур», дитячий клуб «Читай-компанія», клуб кодування «CodeClubKS», мовний «English Club». Але, як показало дослідження, 21% базових бібліотек з різних причин не має читацьких об'єднань. Наприклад, працівники Херсонської обласної бібліотеки для дітей ім. Дніпрової Чайки з сумом повідомили, що їхнє приміщення частково пошкоджене і тому вони не можуть приймати відвідувачів.

Однак більшість бібліотек для дітей активно проводять масові заходи, причому офлайн – 59%; у змішаному форматі – 38%; а онлайн – лише 3% (це – бібліотеки для дітей Дніпропетровської, Донецької, Житомирської та Херсонської областей).

Особливого значення у роботі бібліотек для дітей в умовах війни набуває принцип безбар'єрності, який забезпечує рівні можливості кожній людині щодо реалізації її прав. Йдеться як про вільний доступ до інформації, освіти, про можливість безперешкодно пересу-

ватися, соціалізуватися, так і про отримання бібліотечних послуг. Місія бібліотеки – створити для читачів з інвалідністю максимально комфортне й доступне середовище для адаптації та соціалізації, а якщо вони не мають можливості використовувати загальнодоступні ресурси – забезпечити фізичний та інтелектуальний доступ до інформації.

Бібліотеки вирішують питання інклюзії через співпрацю з державними органами влади, взаємодію з інклюзивно-ресурсними центрами, соціальними службами, громадськими ініціативами та волонтерами. В межах дослідження було поставлено запитання «Які інклюзивні послуги для дітей з інвалідністю надає бібліотека?», що висвітило діяльність книгозбірень у цьому напрямі. 65% респондентів-експертів повідомили, що в їхніх бібліотеках створені комфортні умови для задоволення інформаційних, освітніх та культурних потреб дітей з інвалідністю, але 35% вказали на відсутність таких послуг.

Основні напрями роботи дитячих бібліотек з даною категорією користувачів умовно можна поділити на соціальні, інформаційні, психологічні та дозвілєві. Тож пріоритетними інклюзивними послугами для дітей з інвалідністю є наявність книг шрифтом Брайля, самостійно розроблені екоігри, заняття, спрямовані на розвиток дрібної моторики рук (наприклад, проєкт «БібліюНІКА» від бібліотеки для дітей Львівської області). В бібліотеках Кіровоградської області проводяться майстер-класи для дітей з опанування мистецьких технік, діє корекційно-розвиваюча студія «Сонячні зайчики», які спрямовують свою діяльність на соціальну адаптацію та інтеграцію в суспільство дітей з інвалідністю. Школа жестової мови та підлітковий клуб «Пролісок» діють у бібліотеках Житомирської області. Послуга «Книга додому» (книгоноша) надається майже в усіх базових бібліотеках. Водночас майже ніхто не вказав на наявність у бібліотеках пандусів, спеціальних вказівних розміток для орієнтування в просторі, наявність розширених спеціальних дверей тощо. У 2021 році було проведено всеукраїнське опитування «Думки і погляди населення України» (Омнібус), яке показало, що «за останні чотири роки бібліотеки були доступними для третини людей з порушеннями зору (33,8%) та лише для 17,4% людей з порушеннями опорно-рухового апарату»³. Тож реалізація Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до

---

³ Мистецтво для всіх: ситуація з дотриманням культурних прав людей з інвалідністю в Україні [Електронний ресурс] // Міністерством культури та інформаційної політики України [вебсайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/Mystetstvo-d>. — Назва з екрана.

2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 366 від 14 квітня 2021 р. залишається актуальною для дитячих бібліотек країни.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ у бібліотеках для дітей значно змінилась кількість отримувачів бібліотечних послуг. Деякі бібліотеки були частково пошкоджені або зруйновані; щодо вцілілих книгосховищ, то на показники відвідуваності вплинули і часті тривоги, і вимушена міграція дітей.

За офіційними даними, протягом повномасштабного вторгнення РФ в Україну, майже 70% українських дітей були змушені покинути рідні домівки та переміститися в межах країни або ж виїхати за кордон. Згідно з даними Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) через збройну агресію проти України, починаючи з 24 лютого 2022 року, 4,8 мільйона українських дітей змінили місце свого проживання. З них 2,5 мільйона переселилися в межах України, інші виїхали за кордон⁴.

Тож під час дослідження було вивчено зміни контингенту користувачів та з'ясовано як це вплинуло на роботу бібліотек для дітей. Так, 42% респонденти базових бібліотек повідомили, що кількість користувачів за ЄРК зменшилася, 38% – залишилася стабільною. Про збільшення вказали 20% респондентів і зазначили, що це сталося завдяки новим користувачам з числа внутрішньо переселених осіб. Нині бібліотеки для дітей, згідно з наказом Міністерства культури України № 773 від 18.09.2014 «Про реалізацію проекту «Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами», виконують важливу соціальну функцію, забезпечуючи психологічну підтримку та організовуючи змістовне дозвілля дітей з числа внутрішньо переміщених осіб. Саме тому в анкеті були передбачені запитання стосовно роботи бібліотек з даною категорією користувачів. Як показав аналіз відповідей, в базових бібліотеках були зареєстровані користувачі, що мають статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО): у 2022 році – 11544 осіб, а станом на 1.01.2024 року – 10113 осіб (див таблицю №1).

---

⁴ Права дітей [Електронний ресурс] // Омбудсман України : [вебсайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/dity-viiny>. — Назва з екрана.

Кількість внутрішньо переміщених осіб у базових бібліотеках для дітей

№ з/п	Область	Кількість базових бібліотек для дітей дослідження	Кількість внутрішньо-переміщених осіб	
			Станом на 01.01.2023 р.	Станом на 01.01.2024 р.
	Вінницька	5	138	77
	Волинська	22	818	564
	Дніпропетровська	6	249	421
	Донецька	5	1470	2146
	Житомирська	10	843	479
	Закарпатська	10	1368	1037
	Запорізька	3	95	96
	Івано-Франківська	5	957	897
	Київська	14	672	493
	Кіровоградська	5	492	428
	Львівська	5	865	363
	Миколаївська	5	226	384
	Одеська	4	77	66
	Рівненська	5	346	393
	Тернопільська	5	690	269
	Херсонська	3	11	9
	Хмельницька	5	1023	829
	Черкаська	5	383	423
	Чернівецька	9	745	649
	Чернігівська	5	76	90
	Усього	136	11544	10113

Дитячі бібліотеки роблять усе для забезпечення прав дітей, що вже й так постраждали від міграції, на вільний доступ до інформації та безкоштовне бібліотечне обслуговування, надають можливість дітям відвідувати масові заходи і безпосередньо брати участь у них. Наскільки часто сьогодні діти відвідують бібліотеки, показують відповіді респондентів-бібліотекарів на запитання «Як змінилася відвідуваність бібліотеки під впливом війни?». Відповіді експертів такі: зменшилася – 42%; залишилася стабільною – 40%; збільшилася – 18%.

Нині найбільшим викликом для бібліотек України є оновлення бібліотечного фонду сучасною україномовною книгою. Бібліотечні фонди є невід’ємною складовою інформаційних ресурсів, яких так потребує нинішнє покоління юних користувачів. Адже книга – це теж зброя, ідеологічна, ментальна, тому закономірно, що її так бояться окупанти, спалюючи на своєму шляху українські книжки, бібліотеки, друкарні тощо. Документні фонди бібліотек для дітей є стратегічним ресурсом інтелектуального та духовного розвитку підростаючого покоління. Тож актуалізація й оновлення бібліотечних фондів має бути в постійному полі зору бібліотекарів. Це ще один момент забезпечення прав дітей на достовірну, актуальну інформацію. Адже статтею 4 Закону України Про бібліотеки і бібліотечну справу №32/95-ВР від 27.01.1995 встановлено, що: «основою державної політики в галузі бібліотечної справи є реалізація прав громадян на бібліотечне обслуговування, забезпечення загальної доступності до інформації та культурних цінностей, що збираються, зберігаються та надаються в тимчасове користування бібліотеками», а держава «стимулює забезпечення бібліотек сучасною вітчизняною книжковою продукцією, світовою літературою в перекладі українською мовою на різних носіях, у тому числі адаптованих для сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією»⁵.

Але військова агресія росії зруйнувала стабільну систему фінансування бібліотек у обсягах, достатніх для ефективного оновлення бібліотечних фондів в Україні. Відповідно у 2022 році державна програма поповнення бібліотечних фондів, яку реалізує Український інститут книги, не діяла в повному форматі. Негативну тенденцію щодо оновлення бібліотечних фондів у громадах за кошти місцевого бюджету посилила постанова Кабінету Міністрів України № 590 від 09.06.2021 року «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного

---

⁵ Закон України Про бібліотеки і бібліотечну справу 32/95 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України [вебсайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>. — Назва з екрана.

стану», оскільки, відповідно до цієї постанови, здійснення видатків на закупівлю нових книг за кошти місцевих бюджетів для бібліотек не передбачено. Як змінюється ситуація в країні щодо оновлення бібліотечних фондів, можна простежити, орієнтуючись на відповіді респондентів-бібліотекарів. На запитання «Чи оновлювався бібліотечний фонд бібліотеки за роки війни?» стверджувальну відповідь надали 90% респондентів, а «ні» сказали 10%.

Як поповнювалися фонди базових бібліотек у 2022-2023 роках див. таблицю №2 .

Таблиця №2

Кількість надходжень нових книг до базових бібліотек для дітей

№ з/п	Область	Кількість базових бібліотек для дітей в межах дослідження	Кількість надходжень нових книг до базових бібліотек дослідження станом на	
			01.01.2023 р.	01.01.2024 р.
	Вінницька	5	1206	1611
	Волинська	22	2034	3874
	Дніпропетровська	6	869	2110
	Донецька	5	19	529
	Житомирська	10	2897	9689
	Закарпатська	10	1935	2880
	Запорізька	3	1645	513
	Івано-Франківська	5	1038	1119
	Київська	14	3953	3971
	Кіровоградська	5	1745	1299
	Львівська	5	3173	3038
	Миколаївська	5	419	1738
	Одеська	4	1686	3906
	Рівненська	5	3296	2276
	Тернопільська	5	2484	2165
	Херсонська	3	70	601
	Хмельницька	5	1283	3030
	Черкаська	5	1502	2911
	Чернівецька	9	1609	2059
	Чернігівська	5	1595	1996
	Усього	136	34458	51315

І хоча ситуація з оновленням бібліотечних фондів новою україномовною літературою здійснюється вкрай повільно і не відповідає встановленим державою соціальним нормативам, бібліотекарі намагаються задовольнити інформаційні потреби користувачів-дітей та отримати актуальну літературу, залучаючи до співпраці мешканців громад, меценатів та благодійні фонди.

Щоб доповнити наявні резерви, бібліотеки пропонують широкий спектр інформаційних електронних ресурсів, які можуть бути корисними для дітей будь-якого віку. За узагальненими даними 79% респондентів-бібліотекарів на запитання «Які електронні інформаційні ресурси пропонує бібліотека користувачам-дітям?» відповіли, що це – електронні книги, відео та ігри. Багато бібліотек пропонують доступ до тисяч електронних книжок, які діти можуть читати на своїх комп'ютерах, планшетах або смартфонах, та до аудіокниг, які можна слухати під час подорожі, виконання домашніх завдань або просто для розваги. Бібліотеки пропонують навчальні відео, казки, мультфільми та інші відеоматеріали, які можуть зацікавити дітей. Варто згадати про інтерактивні заняття: діти можуть грати в навчальні ігри, вирішувати головоломки та виконувати різні завдання, а також відвідувати онлайн-курси й вивчати навчальні матеріали з різних предметів, таких як математика, читання, наука та історія. Важливі також віртуальні екскурсії та виставки – діти можуть онлайн пройтися бібліотекою, відвідати запропоновану виставку, погортати електронні бази книжок, журналів та отримати доступ до наукових баз даних. Відповіді 21% респондентів показали, що сьогодні не всі бібліотеки для дітей мають власні електронні ресурси, проте вони активно використовують і популяризують напрацювання обласних дитячих бібліотек, де значно ширший репертуар електронних джерел.

Водночас доступ до інтернету майже в усіх базових бібліотеках вільний (90%). На це вказують відповіді респондентів-бібліотекарів на запитання «Чи надається користувачам у бібліотеці доступ до інтернету?», але через відсутність електрики та повітряні тривоги цей доступ часто обмежений. Ще 10% респондентів повідомили про повну відсутність інтернету в їхніх бібліотеках. Причини різні, але основна – немає в наявності комп'ютерів (62%); немає підключень до інтернету (23%); постійні обстріли і техніка схована (15%).

З метою об'єктивного збору первинної інформації до участі в дослідженні «Забезпечення прав дитини на отримання бібліотечних послуг в умовах війни» були залучені діти – основні користувачі базових дитячих бібліотек. Вони також заповнювали «Анкету користува-

ча» і питання до них мали або підтвердити, або спростувати відповіді бібліотекарів-експертів щодо забезпечення прав дітей на отримання бібліотечних послуг в умовах воєнного часу.

Зокрема, 80% респондентів-дітей на запитання «Чи призупиняла роботу бібліотека для дітей, яку ти відвідуєш, в останні два роки?» сказали – «ні». Це означає, що бібліотеки для дітей, незважаючи на воєнний стан, забезпечують права дітей на отримання бібліотечних послуг та підтверджує відповіді респондентів-бібліотекарів про 40-годинний робочий тиждень персоналу бібліотек для дітей.

На запитання «Чи маєш ти можливість безперешкодно відвідувати бібліотеку?» 92% респондентів відповіли «так». Це також вказує на те, що бібліотеки для дітей працюють 40 годин на тиждень, і юні читачі мають можливість їх відвідувати. Але, на жаль, не всі діти можуть отримати належну і вчасну бібліотечну послугу. Так 20% респондентів-дітей повідомили, що їхні бібліотеки призупиняли свою роботу в останні два роки, а 8% потенційних читачів не можуть бути впевненими у безпечності відвідування бібліотек за місцем проживання. Найбільше таких відповідей від респондентів-дітей Донецької, Дніпропетровської, Миколаївської, Одеської, Херсонської та Чернігівської областей.

Проаналізовані відповіді дітей вказують, що у більшості респондентів бажання відвідувати бібліотеки під час війни знизилося. Відповіді на запитання «Як часто ти відвідуєш бібліотеку?» розподілилися так: відвідують кілька разів на місяць – 54%, раз на місяць – 29%, менше одного разу на місяць – 15%, щотижня, а то й частіше – 4%.

І це до того ж, що більшість дітей роботою своєї бібліотеки задоволені, адже на запитання «Як задовольняє робота бібліотеки твої інформаційні, читацькі, культурні потреби?» 71% користувачів відповіли, що повністю; частково – 28,6%; не задовольняє – 0,4%.

А відповіді на запитання «Які послуги пропонуються тобі у бібліотеці?» підтверджують різноманітність бібліотечних послуг для юних користувачів. Так, 86% респондентів повідомили, що в їхніх бібліотеках до послуг відвідувачів пропонуються масові заходи, участь у різних читацьких об'єднаннях – 50%, проводяться заняття з розвитку медіаграмотності – 22%, вивчення мов – 8%, інші послуги: майстер-класи, настільні ігри, тренінги, участь у конкурсах, заняття з психологом тощо – 5%.

Креативний підхід бібліотек для дітей щодо надання користувачам бібліотечних послуг демонструють відповіді на запитання «Чи відбувається діалог між тобою і бібліотекою за допомогою про-

грам-месенджерів, якщо ти не маєш можливості її відвідувати?», на яке 78% респондентів відповіли «так», а «ні» – 22%. Для онлайн спілкування зі своїми користувачами бібліотеки обирають різні комунікативні канали: Facebook – 53% та Viber – 41%, через Messenger та Telegram відповідно 23% та 15%, через сайт і телефон – 3% (кількість відповідей перевищує 100%, оскільки респонденти вказували на кілька джерел спілкування).

Тож основна причина зменшення відвідуваності бібліотек дітьми, що й порушує їхнє право вільного доступу до інформації, – російська військова агресія, адже серед причин, що заважають частіше бути у бібліотеці, діти вказали:

- часті повітряні тривоги – 65%;
- відсутність укриття в бібліотеці або поруч – 27%;
- порушення транспортного сполучення – 5%;
- батьки забороняють – 3%.

Проте діти знаходять можливість прийти у бібліотеку та прочитати книжку. Якщо проаналізувати дитячі відповіді на запитання «Яку книжку за останній час ти прочитав(ла)?», то побачимо, що респондентами названо 1189 видань. Варто наголосити, що репертуар дитячого читання досить різноманітний, але усі згадані книги видані українською мовою. До узагальненого списку 10-ти найчитаніших книжок увійшли:

- серія книг «Дівчина онлайн» З. Загґ;
- серія романів-фентезі «Коти-Вояки» Е. Гантер;
- серія книг «Гаррі Поттер» Дж. К. Ролінг;
- серія книг «Джури» В. Рутківського;
- «Щоденник слабака» Дж. Кінні;
- «Тореадори з Васюківки» В. Нестайка;
- «Ангел Золоте Волосся» З. Мензатюк;
- «Де немає Бога» М. Кідрука;
- «Крута компанія» Н. Білої;
- «Гімназист і Біла Ворона» А. Кокотюхи.

Збройний широкомасштабний напад РФ 24 лютого 2022 року мав руйнівний вплив на людей в Україні, особливо на дітей, і створив серйозні перешкоди для реалізації всіх прав дитини на отримання бібліотечних послуг. Але як юні користувачі сприймають реалію сьогодення? Зрозуміти це допомогли відповіді на запитання «На твою думку, чи призвело російське збройне вторгнення в Україну до порушення твоїх прав, у тому числі і на отримання якісних бібліотечних послуг?». «Так» сказали 59% юних респондентів, а 41% повідомив, що «ні». Свої відповіді прокоментували 43% респондентів. Ось деякі з них: «Я

не можу жити спокійним життям», «Я, ВПО!!! А дуже б хотілося ходити до своєї рідної школи в м. Запоріжжі!», «Немає можливості відвідувати школу офлайн, страх від сирен!», «Бібліотекарі виконують свою працю на всі 100!», «Дякую, що працює бібліотека у місті Нікополь», «Бібліотека працює, я читаю книги. Дякую», «Я з батьками ходжу до бібліотеки і мені все там подобається», «Все змінилося», «Хочу, щоб скоріше був мир!!!», «Я так відчуваю. Не можу ходити вільно. Боюся тривог та обстрілів», «Боюся бомб та тривог. Не можу ходити до школи», «Через війну втратила все», «Мені довелось поїхати з Маріуполя, переїхати до іншої країни, покинути друзів, школу», «Я маю право на сім'ю, а мій тато на війні, ми постійно за нього переживаємо, а я хочу, щоб він був вдома!», «Я отримую всі послуги, які й отримувала раніше», «Бібліотека вправно виконує свої обов'язки з надання послуг, тільки відчувається неспокій із-за частих тривог». Отже, дослідження показало, що, оговтавшись від шоку перших місяців повномасштабного вторгнення, дитячі бібліотеки продовжують іти вперед, захищаючи дитинство українських дітей. Заклади, які вимушено призупиняли свою роботу, з часом повноцінно відновилися і нині працюють над захистом прав дітей на отримання бібліотечних послуг та інформації. Нині бібліотеки для дітей надають повний спектр бібліотечних послуг:

- більшість бібліотек працює 40-годинний робочий тиждень (89%);
- оновлюють бібліотечні фонди (90%);
- створюють і пропонують власні інформаційні електронні ресурси (79%);
- надають вільний доступ до інтернет-мережі (90%);
- проводять масові заходи (100%);
- функціонують різні читацькі об'єднання, клуби (79%);
- забезпечується безбар'єрний доступ до інформації (65%);
- обслуговуються діти з числа внутрішньо переміщених осіб.

Діяльністю своїх бібліотек задоволені 99,6% респондентів-дітей.

Вони мають можливість:

- безперешкодно відвідувати бібліотеку (92%);
- спілкуватися з бібліотекою онлайн різними комунікативними каналами (78%);
- брати участь у різних масових заходах (86%), читацьких об'єднаннях (50%).

У репертуарі дитячого читання також спостерігаються певні зміни:

- усі названі книги україномовні;
- відсутні книги російських авторів;
- лідерами читання є твори сучасних авторів.

Проте повномасштабне російське збройне вторгнення в Україну призвело до порушення прав дітей на вільне і безтурботне життя, зокрема, й на відвідування бібліотек. На жаль, більшість бібліотек для дітей не є безпечним місцем перебування (61%). Основні причини – відсутнє укриття у бібліотеці (93%) та часті повітряні тривоги (52%), тому кількість користувачів та відвідуваність у бібліотеках зменшилася (42%).

Але не забуваємо, що робота бібліотек для дітей в умовах воєнного стану – це запорука стійкості українського суспільства та всієї України.

Видавець та виготовлювач
НБУ для дітей
вул. Януша Корчака, 60,
м. Київ, 03190
Тел./факс: 400-65-87; тел.: 400-41-44, 400-39-96
www.chl.kiev.ua
mail: library@chl.kiev.ua